

Gimbernat, 2011 (*), 55, 221-229

FÉLIX MARTÍ IBÁÑEZ (1911 - 1972). NOTA SOBRE LA SEVA ACTIVITAT COM A METGE A LA DÈCADA DE 1930. L'ÈPOCA ANARQUISTA

Laura MARTÍNEZ SADURNÍ

“Estic plenament convençut que l'estudi de la història de la medicina depara a l'estudiant primer, i al metge després, un instrument extraordinari per a conèixer el passat de la seva professió, analitzar sobre la seva base el present de la mateixa i albirar el seu futur”

Félix Martí Ibáñez

Resum: Aquest treball se centra en l'estudi, resumit, dels principals aspectes de l'activitat de Félix Martí Ibáñez, (1911-1972), aleshores metge molt jove, durant els anys de la República i la guerra civil, adscrit al corrent ideològic anarquista i membre de la CNT, va tenir una activitat important en tasques d'organització, direcció i comandament polític.

Paraules clau: Félix Martí Ibáñez. Metges anarquistes. Guerra civil. CNT. Barcelona,. Cartagena.

Resumen: Noticia resumida de los principales aspectos de la actividad como médico de Félix Martí Ibáñez (1911-1972), médico recién licenciado, en los años de la segunda República Española y la guerra civil. Adscrito al pensamiento teórico anarquista y miembro de la CNT, realizó una obra importante en tareas de organización, dirección y responsabilidad política.

Palabras clave: Félix Martí Ibáñez. Médicos anarquistas. Guerra civil. CNT. Barcelona. Cartagena.

Vida

Félix Martí Ibáñez neix el 25 de desembre de 1911 a Cartagena, fill de Josefina Ibáñez Sánchez, professora de piano, i el pedagog i escriptor

valencià Félix Martí Alpera. Residí des dels nou anys a la ciutat de València d'on marxà per estudiar batxillerat a Barcelona. Llicenciat en medicina a Barcelona l'any 1933, es doctorà l'any 1934 a Madrid amb la tesi "*Ensayo sobre la historia de la psicología y la fisiología místicas de la India*", dirigida pel Dr. Eduardo Garcia del Real i molt influenciada pel treball de Gregorio Marañón i José Ortega y Gasset.

Després de doctorar-se s'establí a la ciutat de Barcelona, concretament al barri de Gràcia, on exercí com a metge-psicòleg especialitzat en psicosexualitat. S'interessà sobretot per l'eugenèsia, la higiene, la sexualitat, la psicologia, la psicoanàlisi i la història de la medicina, sobre les quals organitzà nombrosos cursos i conferències. A la vegada col·laborà en revistes científiques i literàries i publicà les seves primeres novel·les sobre psicologia, medicina i literatura.

Col·laborà activament amb la Clínica Popular de l'Associació Social Obrera a Barcelona i en cercles polítics intel·lectuals com l'Associació d'Idealistes Pràctics i promogué l'any 1934 la creació de l'11 Club, després Conversa Club. Fruit del seu interès per la història de la medicina assistí l'any 1935 al Xè Congrés Internacional d'Història de la Medicina a Madrid, on presentà les següents ponències: *Los milagros en la historia*, *El arte médico de la Celestina* i *Evolución histórica de la teoría de los chakras*.

A l'esclatar la Guerra Civil Espanyola, Martí Ibáñez, membre del sindicat anarquista Confederació Nacional del Treball (CNT), es volcà en les activitats bèl·liques i revolucionàries: organitzà i protagonitzà mítings, escrigué en diaris i revistes, promogué el funcionament de la Universitat popular i participà en l'organització de l'assistència sanitària d'urgència i l'Organització Sanitària Obrera. El 1936, amb l'entrada de la CNT al govern de la Generalitat, se'l designà successivament Director General de Salut Pública i Serveis Socials, Subsecretari de Sanitat de la República i Director d'Educació Sanitària de Guerra a Catalunya. Representà a Espanya als Congressos Internacionals de Joventut de Ginebra, Nova York i Mèxic i serví com a comandant mèdic de l'aviació republicana al front de l'Ebre.

Després de la derrota al front de Catalunya, Martí Ibáñez s'exilià a França i visqué primer a Arcachon i després a Paris, fins que finalment, el juliol de l'any 1939 s'establí definitivament als Estats Units. Obtingué el permís de residència avalat pel Dr. Henry Sigerist, metge i destacat historiador de la

medicina del segle XX i aviat començà a treballar en la indústria farmacèutica, ocupant càrrecs importants en els departaments mèdics dels laboratoris Hoffmann-La Roche, Winthrop i Squibb.

Martí Ibáñez s'adaptà amb facilitat a la societat i la vida als Estats Units i començà una nova etapa d'èxits professionals en el camp de la història de la medicina, l'edició i com a conferenciant per tot el món, cosa que l'allunyà considerablement del moviment llibertari i les organitzacions republicanes tot i que col·laborà ocasionalment amb la premsa de l'exili.

L'any 1950 a Nova York fundà *MD Publications Inc.* que publicaria nombroses revistes i monografies mèdiques a més d'organitzar congressos i simposis. També fou autor de més d'una vintena de llibres i articles de caràcter científic, artístic, periodístic i literari i fou professor d'història de la medicina al New York Medical College entre 1956 i 1958, quan renuncià a la càtedra per concentrar-se plenament en la seva feina com a escriptor i editor. El Dr. Félix Martí Ibáñez morí l'any 1972 a causa d'un infart agut de miocardi a la ciutat de Nova York a l'edat de 60 anys.

Política

Félix Martí Ibáñez formà part de la Federació Ibèrica de Joventuts Llibertàries (FIJL), també coneguda com a Joventuts Llibertàries (JJLL) o Joventuts Anarquistes (JJAA) i sovint se'l trobà relacionat amb publicacions i creacions anarquistes.

Durant la Segona República Espanyola (1931-1936), es convertí en el màxim representant a Catalunya de l'organització pacifista amb seu a Londres War Resisters' International i participà en la creació de l'Organització Sanitària Obrera (OSO), lligada a la CNT.

En començar la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) es posà al servei de la CNT. També el 1936 participà en l'expedició republicana a les Illes Balears i organitzà la sanitat de la Columna Durruti, que sortí de Barcelona cap a Saragossa el 24 de juliol i comptà amb uns 2.500 milicians. Després del 25 de setembre del mateix any, amb l'entrada de la CNT al govern de la Generalitat de Catalunya, Martí Ibáñez adquirí competències polítiques i exercí de subsecretari de sanitat del govern central i Director General de Sanitat de la Generalitat de Catalunya i promogué mesures de lluita contra

la lepra i la tuberculosi. També promogué la llei pro avortament, de les quals parlarem més endavant. Fins l'any 1937 participà en nombrosos mítings en representació de la FIJL i la AJA (Aliança Juvenil Anarquista).

Serví com a metge, capità mèdic provisional i comissari de guerra al front de l'Ebre, on resultà ferit al cap i al braç el maig de 1938. Seguidament, viatjà als Estats Units, d'on tornà el desembre del mateix any per reincorporar-se a l'exèrcit fins la fi de la guerra. quan s'exilià a França.

Com hem comentat anteriorment, l'activitat política de Martí Ibáñez a l'exili, primer a França i després als Estats Units, es reduí a col·laboracions esporàdiques amb la premsa del moviment llibertari.

La Guerra

Veiem ara més detalladament quina fou l'activitat de Martí Ibáñez durant la Guerra Civil. En esclatar la guerra, participà del moviment revolucionari que seguí al 19 de juliol amb actuacions de primer línia dins l'àmbit sanitari i educatiu per donar resposta immediata a necessitats prioritàries. Incautà el monestir de Jerusalem del carrer Santjoanistes, 8, i el convertí en hospital de sang donant-li el nom d'Hospital Proletari de manera provisional ja que aviat aquest nom fou aplicat als hospitals de Sant Joan de Déu de la Diagonal, que també controlà la CNT. Conjuntament amb els companys metges de la OSO, participà en actuacions de control de la sanitat ocupant el Col·legi de metges i constituint la Comissió Sanitària del Comitè de Milícies Antifeixistes, on fou encarregat de les funcions propagandístiques i de l'enviament de butlletins informatius als diaris.

La Comissió Sanitària del Comitè de Milícies Antifeixistes s'ubicà inicialment al Teatre Barcelona i després al Convent de les Teresianes, a la Rambla de Catalunya. Durant les primeres setmanes, amb la dimissió del conseller Manuel Corachan i l'Hospital de Sant Pau com a únic encarregat de les qüestions d'assistència quirúrgica, la comissió actuà com a veritable govern sanitari de Catalunya al capdavant de l'organització hospitalària, la incautació d'establiments i material i l'organització assistencial militar i civil. La situació tampoc fou diferent respecte a la d'altres conselleries ja que el poder passà en mans del Comitè de Milícies Antifeixistes.

A més, s'establí un Comitè de Sanitat Pública i Assistència de Ferits que tingué com a programa bàsic limitar l'assistència privada pels adinerats i

organitzar en cada ajuntament una assistència gratuïta en dispensaris, hospitals i sanatoris i eliminar així l'assistència domiciliària. Aquest programa s'instaurà fins al mes d'agost, quan la Generalitat pogué coordinar formalment estructures espontànies de partits i sindicats revolucionaris i es creà el Consell Superior de sanitat amb Xavier Serrano Coello, Jaume Santamaria i Jaume, Josep Sala Alegri, el catedràtic Joaquim Trias Pujol, Amadeu González i Llòria i el mateix Félix Martí Ibáñez.

Martí Ibáñez també participà en la posada en marxa de la Universitat Popular de les Joventuts Llibertàries que s'havia d'ubicar a l'edifici del Seminari en resposta a la necessitat de formació dels joves. Col·laborà també en el desenvolupament del Moviment unificat Pro Infància Obrera que establí un programa integral a l'atenció a l'infant inspirat en el que el seu pare ja inicià i que comprenia: la supressió de castes socials, la formació cultural, l'orientació professional, la prevenció en les famílies, les guarderies, els serveis de puericultura i les infermeries infantils.

Direcció general de sanitat

El 30 de setembre de 1936, amb l'entrada de representants anarquistes al govern, Martí Ibáñez fou nomenat Director General de Sanitat i Assistència Social, cosa que suposà la dimissió de Josep Irla i Bosch. D'aquesta manera s'inicià un període de nou mesos en el qual cinc consellers de la CNT-FAI (Antoni Garcia Birlan, Pere Herrera, Josep Juan i Domènech, Aureli Fernández i Valeri Mas) foren responsables polítics de la sanitat, encara que el responsable tècnic real fou Martí Ibáñez. En aquest moment, amb el domini al carrer i a les institucions, la CNT pogué aplicar la seva doctrina sanitària que tingué com a objectiu principal socialitzar la medicina. La revolució prengué mesures dràstiques amb la incautació d'establiments, la contractació massiva de personal per substituir els religiosos i aplicar nous horaris laborals i l'obertura d'hospitals amb un increment en el nombre de llits.

En l'època de la guerra la situació era de crisi permanent, les necessitats diàries ocuparen tota la capacitat del govern i no es realitzaren actuacions de major profunditat. L'atenció al front i als refugiats i la necessitat de donar resposta a les demandes de la reraguarda impossibilità una transformació estructurada i no s'aconseguí establir una assegurança social de malaltia.

En aquest període Martí Ibáñez comptava amb l'ajuda de Xavier Serrano i el farmacèutic Nicasi Francesc Olivan Palacín i organitzà sessions de formació i publicitat sobre temes sanitaris dirigides a sindicalistes i població general al Casal del metge, tot i que també es van emetre per ràdio. A més, posà en marxa una Conferència psiquiàtrica per establir criteris generals de política assistencial i promogué la instauració de forns crematoris de cadàvers a les grans ciutats en substitució dels cementiris.

El gener de 1937 Martí Ibáñez fou nomenat sotssecretari del Ministeri de Sanitat per Federica Montseny però no acceptà el càrrec i a la primavera del mateix any participà en sessions organitzatives de la CNT a València, on la sanitat catalana apareix com a capdavantera.

L'estiu de 1937 els anarquistes sortiren del govern i Martí Ibáñez de la Direcció General. A partir d'aquest moment dedicà la seva atenció a l'Associació de Tècnics, que aplegava docents avançats i científics.

Aportació a la sanitat catalana

Els interessos principals de Félix Martí Ibáñez foren, des de l'inici de la seva pràctica professional, la higiene psíquica, sexual, del treball i la història de la medicina. A les darreries de l'any 1935, després dels primers anys d'exercici al seu propi consultori al barri de Gràcia, entrà a formar part del quadre assistencial de la OSO, una societat mutual organitzada per membres de la CNT que donà assistència sanitària als afiliats que pagaven una quota i tingué el consultori central al carrer Casanova, 33. En aquest consultori Martí Ibáñez exercí com a especialista en malalties nervioses i mentals i en patologia sexual. A més, combinà la consulta directa amb la publicació d'articles a la revista Higia, publicada des de gener de 1935 i dirigida al públic general, i amb la resposta a un consultori postal de la revista valenciana Estudios.

Per Martí Ibáñez i el altres metges vinculats a sindicats la principal preocupació en termes d'assistència sanitària fou la precarietat del sistema a l'hora d'hospitalitzar, fer consultes amb especialistes i fer exploracions instrumentals, cosa que es manifestava especialment en els casos de malalts crònics, neurològics, psiquiàtrics, tuberculosos i cancerosos. És per aquesta raó que el seu discurs es centrà en la necessitat d'implantar a Catalunya l'assegurança social de la malaltia, no només al terreny dels accident

laborals i a la maternitat com es feia fins al moment, sinó a tots els nivells, com ja es feia a Europa.

Molt influït per la doctrina paterna, per a Martí Ibáñez la revolució futura en el terreny educatiu i sanitari passava per la promoció cultural proletària i participà en nombroses conferències de temàtica sanitària a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, Idealistes Pràctics, Ateneu Polythecnicum, Sempre avant, Colegio libre de Estudios Contemporáneos i Asociación de Cultura Universitaria para Obreros.

Des de la proclamació de la Segona República, la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya centrà la seva activitat en implantar mesures de reforma sanitària com la lluita antivenèria, antituberculosa, antileprosa, antipalúdica, antirràbica, antivariolosa, antireumàtica i anticancerosa així com també la llei sobre l'avortament i la millora de la higiene general i infantil controlant les aigües mineromedicinals, les intoxicacions professionals i les malalties laborals.

La llei de l'avortament

El 9 de gener de 1937 es publicà al Diari Oficial de la Generalitat el decret que, impulsat per Félix Martí Ibáñez com a director general de la Conselleria de Sanitat i signat pel conseller en cap Josep Tarradellas i pels consellers de Sanitat i Assistència Social Pere Herrera (CNT) i Rafael Vidiella (UGT), situà Catalunya a la avantguarda europea de la legislació sobre l'avortament.

El decret representà un progrés important respecte les legislacions anteriors en tenir en compte com a possibles justificants de l'avortament les causes terapèutiques (malaltia física o mental de la mare que contraindiqués el part), les motivacions eugenèsiques (malalties i malformacions congènites), el desig conscient de la limitació voluntària de l'embaràs i les raons sentimentals o ètiques.

El decret assenyalà sobretot la necessitat d'evitar els avortaments clandestins, que posaven en perill la vida de les mares i suposaven una gran mortalitat materna. En aquest sentit el mateix Martí Ibáñez escrigué *“Ya no asistiremos más al espectáculo de madres muertas a causa de una fallida maniobra abortiva, de infanticidios dimanantes del odio al niño que nació*

si ser deseado, de mujeres con su rumbo vital torcido por un hijo que es un estigma o una reminiscencia de algo que desearían olvidar, de niños llegados a hogares sin pan y a padres sin amor”

Segons establia el decret, la Conselleria de Sanitat nomenaria un comissari per a cada hospital autoritzat a exercir la interrupció artificial de l'embaràs per a garantir el compliment de la normativa. Es posà especial èmfasi en el fet que només es podia practicar l'avortament en els centres autoritzats, concretament la Casa de la Maternitat, l'Hospital de Catalunya (actual Hospital de Sant Pau), l'Hospital Clínic, l'Hospital Cardenal de Barcelona i fora de Barcelona només es podia practicar a Lleida, Sant Joan de les Abadesses, Badalona, Berga, Granollers, Reus, Igualada, Olot, Vic, Girona i Vilafranca.

Per Martí Ibáñez i aquells qui impulsaren la reforma, la maternitat adquiria d'aquesta forma un sentit social a la vegada que dignificava la llibertat de la dona.

Bibliografia

- ÍÑIGUEZ, M (2008). Enciclopedia histórica del anarquismo español. Asociación Isaac Puente.
- PEIRATS, J (1971). La C.N.T. en la revolución española. Ruedo Ibérico.
- LLAVONA, R; BANDRÉS, J (1998). Psicología y anarquismo en la guerra civil española: la obra de Félix Martí Ibáñez. Psicothema vol. 10, nº1.
- AUSÍN, J; CALBET, J (2000). Félix Martí Ibáñez i l'Institut de Medicina Pràctica. Gimbernat, vol.34, pàg 181-198.
- MONTSENY, F; HUERTAS, R. Salud y república: la política sanitaria en la II República española. Club amigos de la UNESCO de Madrid.
- Enciclopèdica mèdica. MedlinePlus [en línia]
<http://www.nlm.nih.gov/medlineplus/spanish/encyclopedia.html>
[consulta 11 d'octubre de 2011]

Dues fotografies de Félix Martí Ibàñez en els anys de Barcelona, i de New York, al final de la seva vida

